

Martyna Nowak*

ORCID: 0000-0002-7971-2718

Uniwersytet Wrocławski

<https://doi.org/10.19195/1733-5779.36.5>

Oplata stosunkowa w przypadku dobrowolnego spełnienia świadczenia przez dłużnika w aspekcie rozwojowym — analiza ekonomiczna

JEL Classification: K49

Słowa kluczowe: ekonomiczna analiza prawa, opłata stosunkowa, efektywność ekonomiczna prawa, dobrowolne spełnienie świadczenia przez dłużnika, postępowanie egzekucyjne

Keywords: economic analysis of law, proportional fee, economic efficiency of law, voluntary performance of debtor, executory proceedings

Abstrakt: Celem niniejszego artykułu jest analiza zmian legislacyjnych dotyczących problematyki opłaty stosunkowej w kontekście dobrowolności spełnienia świadczenia przez dłużnika w trakcie trwającego już postępowania egzekucyjnego. Analiza została przeprowadzona na podstawie wybranych aspektów ekonomicznych. Akcent w pracy położony został zarówno na kontekst rozwojowy danej instytucji, jak i na wybraną przez autora metodę jej analizy — ekonomiczną analizę prawa. Posługując się pewnymi założeniami ekonomicznymi (racjonalność wyboru, minimalizacja kosztów, założenie *ceteris paribus*), dokonano próby oceny instytucji prawnej pod kątem jej efektywności ekonomicznej w ogólności oraz w ujęciu jednostkowym. Analiza regulacji prawnej związana z naliczaniem opłaty stosunkowej w dobrowolnym spełnieniu świadczenia przez dłużnika umożliwia wskazanie różnego rodzaju alternatyw decyzyjnych przysługujących osobie dłużnika i wybranie wariantu, który powinien spełniać następujące kryteria: maksymalizować zysk oraz minimalizować straty podmiotu zainteresowanego.

The proportional fee in the case of voluntary performance of the debtor during executory proceedings — economic analysis

Abstract: The aim of this article is analyzing legal changes concerning the issue of proportional fee in the case of the debtor's voluntary performance during executory proceedings. The main point is to show the progress of this law institution over the years and highlight the chosen method

* Opiekun naukowy (Scientific Tutor) — dr hab. Izabella Gil, prof. UW

of analysis, which is the economic analysis of law. The author tries to make an evaluation of this law institution in terms of its economic efficiency — both in the general and unitary variations. The analysis of this particular law regulation makes it possible to show different kinds of alternative debtor attitudes and which variant of debtors' behavior is the one meeting the criteria of profit maximization and loss minimization.

Wstęp

Dynamiczny i wielopoziomowy simultaniczny rozwój rzeczywistości społeczno-gospodarczej umożliwił wyekspozowanie zjawiska, jakim jest mocne oddziaływanie różnych czynników na kształt prawa — zarówno tworzonego, jak i stosowanego. Mając to na względzie, nie ulega wątpliwości, że zasadne jest przyjęcie stanowiska, zgodnie z którym jedną z głównych grup determinant wpływających na prawo są w czasach współczesnych czynniki ekonomiczne¹. Nie tylko rzutują one na kształt istniejącego systemu prawnego, lecz także afirmują zachowania człowieka w aspekcie społeczno-prawnym odnośnie do racjonalności podejmowanych działań. O ile, co warto zaznaczyć, miarą prawa od wieków była sprawiedliwość², o tyle dzisiejsza wizja prawa zdecydowanie się zmieniła³, dążąc do spełnienia nie tylko postulatu sprawiedliwości, lecz także efektywności, rozumianej w sposób globalny — jako maksymalne osiągnięcie efektywności prawa oraz w sposób lokalny — jako wprowadzenie efektywnych rozwiązań odnośnie do poszczególnych podmiotów prawa. Mówiąc jeszcze inaczej: zauważalne są tendencje zmierzające do tego, aby prawo było efektywne w sposób obiektywny — jako środek do osiągnięcia założonych celów prawodawczych oraz by było efektywne w sposób subiektywny — maksymalizowało użyteczność określonej instytucji prawnej z punktu widzenia adresata normy.

Na potrzeby dalszej analizy warto ustalić zależności zachodzące między prawem a ekonomią. W niniejszej pracy opowiedziano się za przyjęciem stanowiska o synergii jako właściwej formie zależności zachodzącej między prawem a nauką ekonomii⁴. Przyjęcie tak zarysowanego poglądu pozwala bowiem na wysunięcie podstawowego założenia, że ekonomiczna analiza prawa⁵ (oparta na supozycji,

¹ D. Skoczylas, *Ekonomiczna analiza prawa konstytucyjnego a funkcjonowanie organów władzy państwowej*, „Zeszyt Studencki Kół Naukowych Wydziału Prawa i Administracji UAM” 2017, nr 7, s. 197.

² W odczuciu zarówno subiektywnym, jak i obiektywnym.

³ Tak J. Pomaskow, *Ekonomiczna analiza prawa — alternatywa dla głównego nurtu ekonomii*, „Współczesne Problemy Ekonomiczne” 2015, nr 11, s. 214.

⁴ Por. M. Brzeziński, M. Gorynia, Z. Hockuba, *Ekonomia a inne nauki społeczne na początku XXI w. Między imperializmem a kooperacją*, „Ekonomista” 2008, nr 2, s. 201 n.; o zależnościach między prawem a ekonomią pisał także L. Balcerowicz, *Prawo a ekonomia*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 68, 2006, nr 2, s. 87 n.

⁵ EAP rozumiana jako „stosowanie teorii ekonomicznych oraz metod ekonometrycznych do badania procesu tworzenia prawa, jego struktury, procesów w nim zachodzących oraz wpływu

zgodnie z którą teorie ekonomiczne, wraz z leżącą u ich podstaw teorią podejmowania decyzji, dostarczają modeli i metod właściwych do wyjaśniania i przewidywania zachowań ludzi działających w kontekstach⁶) wydaje się w czasach dzisiejszych optymalnym narzędziem do weryfikacji zachodzących zjawisk prawnych.

Ekonomiczną analizą prawa na potrzeby niniejszej pracy można posłużyć się dwojako: po pierwsze, zastosować ją w wariancie deskryptywnym, opisowym jako metodę przeprowadzania analiz poszczególnych instytucji prawnych (ekonomiczna analiza prawa w ujęciu pozytywnym⁷, odpowiadająca na pytanie „jak jest?”⁸). Po drugie, wykorzystać ją w wariancie normatywnym, a więc postrzegać konkretne propozycje rozwiązań prawnych przez pryzmat normatywnego postulat o ekonomicznej efektywności prawa traktowanego jako bodziec do wprowadzenia zmian (ekonomiczna analiza prawa w ujęciu normatywnym, odpowiadająca na pytanie „jak być powinno?”⁹).

Podstawowe założenia ekonomicznej analizy prawa

Tytułem wyjaśnienia wypada wskazać, że w istocie ekonomiczna analiza prawa obejmowała zazwyczaj zagadnienia dotyczące prawa karnego czy prawa deliktów¹⁰. Nie sposób jednak zaprzeczyć, że wypracowane narzędzia ekonomiczne mogą być zastosowane na gruncie prawa procesowego. Przykładem może być chociażby teoria gier (*game theory*)¹¹, która co prawda znajduje swoje klasyczne odzwierciedlenie (zob. dylemat więźnia) w zagadnieniach prawnokarnych i zobowiązaniowych, jednakże jej spektrum zastosowania może zostać zwielokrotnione tak, aby pełniła swoistą funkcję, zarówno eksplanacyjną, jak i prognostyczną, odnośnie do preferencji określonych podmiotów występujących w obrocie na etapie egzekucji komorniczej.

Ponadto wskazać należy, że rozważania dotyczące przedmiotu niniejszego opracowania, to jest analizy zmian legislacyjnych w zakresie wysokości opłat stosunkowych w egzekucji komorniczej, powinny być dokonywane w aspekcie teorii

prawa i instytucji prawnych na ludzi, gospodarkę i państwo”, za: M. Olender, *Law and Economics — ekonomiczna analiza prawa*, „Edukacja Prawnicza” 2005, nr 4, s. 3.

⁶ M. Małecka, *O behawioralnym podejściu do badania prawa, paradoksie, do którego prowadzi i sposobie jego przezwyciężenia*, „Nauka i Szkolnictwo Wyższe” 2013, nr 1, s. 31.

⁷ A. Sobota, *Ekonomiczna analiza ograniczenia rozprawy w postępowaniu cywilnym*, „Forum Prawnicze” 2014, nr 3, s. 39.

⁸ M. Tenenbaum, *Instytucja zadatku w polskim prawie cywilnym*, Warszawa 2008, <https://sip.lex.pl/#/monograph/369190408/75?keyword=tenenbaum&toHit=1&cm=STOP>.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Por. J. Stelmach, B. Brożek, W. Załuski, *Dziesięć wykładów o ekonomii prawa*, Warszawa 2007, s. 139 n.; R. Cooter, T. Ulen, *Ekonomiczna analiza prawa*, Warszawa 2009, s. 596 n.

¹¹ Za: M. Tenenbaum, *op. cit.*; zob. także H. Sosnowska, *Konkurencja i kooperacja. Teoria gier w ekonomii i naukach społecznych*, Warszawa 2004.

racjonalności wyboru człowieka. Behawioralne założenie o *homo oeconomicus*¹² umożliwia bowiem przyjęcie głównej koncepcji badawczej, na podstawie której przedstawiony zostanie historyczny aspekt zmian regulacji dotyczących opłat stosunkowych. Z przytoczonej koncepcji o dokonywaniu przez ludzi racjonalnych wyborów wynika bowiem, że skoro dążą oni do maksymalizacji użyteczności, to podejmowane przez nich decyzje podlegać mogą zmianom, w zależności od skali manifestacji bodźców zewnętrznych.

Założyć należy, że, co istotne, jeśli pewien stopień użyteczności jest realny do osiągnięcia w określonych warunkach, to ich modyfikacja wpłynie na zmianę zachowania jednostki, pod warunkiem że efektem będzie zwiększona użyteczność w nowych realiach. W analogiczny sposób można potraktować zachowanie jednostki co do zmian legislacyjnych, czyli jednostki działającej w kontekstach prawnych¹³. Wprowadzenie nowych rozwiązań legislacyjnych może spowodować wzrost lub spadek częstotliwości faktycznego wykorzystywania określonych regulacji prawnych¹⁴, na przykład w kontekście dobrowolnej spłaty zadłużenia w trakcie toczącej się egzekucji komorniczej.

Opłata stosunkowa w art. 49 ustawy o komornikach sądowych i egzekucji — ujęcie rozwojowe

Podstawowa regulacja prawna dotycząca opłaty stosunkowej, to jest jednego z rodzajów kosztów egzekucyjnych, zawarta była w art. 49 uchylonej z dniem 1 stycznia 2019 roku¹⁵ ustawy o komornikach sądowych i egzekucji¹⁶. Obecnie regulują ją przepisy zawarte w art. 27–29 ustawy o kosztach komorniczych¹⁷.

Omawiana opłata stosunkowa jest rodzajem opłaty egzekucyjnej¹⁸, będącej jedną z opłat sądowych. Ma ona niewątpliwie charakter należności przymusowej, określonej normatywnie co do wysokości, sposobu ustalania i pobierania¹⁹.

¹² Paradygmat człowieka racjonalnego; zob. A. Wawrzyniak, *Zmiana paradygmatu homo oeconomicus w naukach o zarządzaniu*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 2015, nr 233, s. 47.

¹³ Konteksty prawne rozumiane jako badanie oddziaływania norm prawnych na adresatów tych norm. Zgodnie z założeniami *behavioral law and economics* zawartymi w artykule Christine Jolls, Cassa Sunsteina i Richarda Thaler, *A behavioral approach to law and economics*, „Stanford Law Review” 50, 1998, s. 1471 n.

¹⁴ Analogicznie do M. Tenenbaum, *op. cit.*

¹⁵ Ustawą z dnia 22 marca 2018 roku o komornikach sądowych (Dz.U. z 2018 r. poz. 771 z późn. zm.).

¹⁶ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 roku o komornikach sądowych i egzekucji (tekst jedn. Dz.U. z 2018 r. poz. 1309 z późn. zm.; dalej: u.k.s.e.).

¹⁷ Ustawa z dnia 28 lutego 2018 roku o kosztach komorniczych (Dz.U. z 2021 r. poz. 210; dalej: u.k.kom.).

¹⁸ Oprócz opłaty stałej wyznaczonej do egzekucji świadczeń niepieniężnych.

¹⁹ Za: T. Zembrzusi, *Sądowe miarkowanie opłaty egzekucyjnej*, „Polski Proces Cywilny” 2016, nr 3, s. 597.

Co istotne, regulacja dotycząca opłaty stosunkowej przy egzekucji świadczeń pieniężnych była poddawana wielokrotnym nowelizacjom²⁰. Z prostego i szczegółowego przepisu stworzono rozbudowaną²¹ jednostkę redakcyjną²², która mimo próby optymalizacji rozwiązania prawnego pod kątem zwiększenia jego efektywności do dnia uchylecia budziła wiele wątpliwości prawnych, w sferze zarówno dogmatycznej, jak i operatywnej, praktycznej, co pod znakiem zapytania pozostawiało założenie o racjonalnym ustawodawcy.

Przechodząc do omówienia wskazanego przypadku, trzeba zaznaczyć, że początkowo tekst pierwotny regulacji zakładał, że opłata stosunkowa wynosiła 21% wartości egzekwowanego świadczenia (nie mogła być jednak niższa niż jedna dziesiąta i wyższa niż trzydziestokrotna wysokość prognozowanego przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w sferze budżetowej). Ówczesny prawodawca nie rozróżniał więc sytuacji miarkowania opłaty stosunkowej w zależności od takich czynników, jak dobrowolność spłaty czy umorzenie postępowania na wniosek wierzyciela. Tak skonstruowana regulacja, pozbawiona jakiegokolwiek premiovania dłużnika w wypadku jego czynnego zaangażowania w efektywny proces egzekucji, powodowała, że dłużnicy kierujący się racjonalnością w postępowaniu dokonywali oceny rachunku zysków i strat mogących wyniknąć z wcześniejszej spłaty zadłużenia. Mogło to prowadzić do konstatacji, że tego typu potencjalna ich aktywność, to jest dobrowolna spłata zadłużenia, okazywała się w ich przekonaniu ekonomicznie nieopłacalna²³.

²⁰ Zmiany w drodze ustawy z dnia 18 września 2001 roku o zmianie ustawy o komornikach sądowych i egzekucji oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2001 r. Nr 130, poz. 1452); ustawy z dnia 24 września 2004 roku o zmianie ustawy o komornikach sądowych i egzekucji oraz o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2004 r. Nr 236, poz. 2356); ustawy z dnia 24 maja 2007 roku o zmianie ustawy o komornikach sądowych i egzekucji oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2007 r. Nr 112, poz. 769); ustawy z dnia 12 lutego 2010 roku o zmianie ustawy o komornikach sądowych i egzekucji (Dz.U. z 2010 r. Nr 40, poz. 228); ustawy z dnia 22 lipca 2010 roku o zmianie ustawy o komornikach sądowych i egzekucji (Dz.U. z 2010 r. Nr 155, poz. 1038); ustawy z dnia 8 listopada 2013 roku o zmianie ustawy o komornikach sądowych i egzekucji (Dz.U. z 2013 r. poz. 1513); ustawy z dnia 10 lipca 2015 roku o zmianie ustawy — Kodeks cywilny, ustawy — Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2015 r. poz. 1311).

²¹ Dlatego też nie sposób zgodzić się z konstatacją, że ta sfera prawa nie była przedmiotem zainteresowania ustawodawcy (taka teza została wyrażona przez T. Zembrzuskiego, *op. cit.*, s. 596). Dowodem odpięrającym swoisty zarzut są niewątpliwie wcześniej wspomniane zmiany. Czym innym jest bowiem niezainteresowanie podmiotu prawotwórczego objawiające się nieingerowaniem we wcześniej ustaloną regulację, a czym innym nowelizacja jednostki redakcyjnej oparta na niedokładnej, powierzchownej analizie prognostycznej efektywności danego rozwiązania.

²² K. Gołaszewski, *Koszty egzekucji*, [w:] *Wybrane zagadnienia egzekucji sądowej*, red. D. Olczak-Dąbrowska, <https://sip.lex.pl/#/monograph/369399039/341433?keyword=olczak-d%C4%85browska&tocHit=1&cm=SREST>.

²³ Analiza oparta na ekonomicznym założeniu *ceteris paribus* (badanie zmienności określonych czynników przy założeniu niezmienności pozostałych czynników i warunków wpływających na analizowane zjawisko ekonomiczne — definicja A. Nowak-Grucy, *Cywilnoprawna ochrona autor-*

Analizując bowiem problematykę pozytywnego bodźcowania podmiotów występujących na etapie postępowania egzekucyjnego przez oscylowanie poziomem i skalą opłaty stosunkowej przy zjawisku, jakim jest dobrowolność spłaty, należy mieć na względzie, że konieczność ponoszenia kosztów egzekucji wydaje się kształtować zachowania i postawy uczestników, którzy, na ogół, dążąc do osiągnięcia zamierzonego celu przy możliwie najniższych nakładach finansowych, podejmują czynności wpływające na zakres, przebieg i czas trwania postępowania egzekucyjnego²⁴.

Stąd też zmianą z roku 2001, która weszła w życie z dniem 1 stycznia 2002 roku, ustawodawca zmniejszył próg opłaty stosunkowej z 21 do 15% wartości egzekwowanego świadczenia oraz dookreślił, że ta sama wysokość opłaty naliczana jest w wypadku umorzenia postępowania na wniosek wierzyciela.

Z ekonomicznego punktu widzenia, mimo zmiany progu o sześć punktów procentowych, jeśli sytuacja dłużnika nie została zdywersyfikowana ze względu na dobrowolność spłaty lub też jego bierność i godzenie się na przymus egzekucyjny, to wskazana zmiana legislacyjna nie była wystarczającym bodźcem do zwiększenia efektywności egzekucji komorniczych.

Wypada tu przypomnieć, że zgodnie z przesłanką racjonalności jednostka dokonuje celowych wyborów²⁵, czyli co w jej odczuciu jest najbardziej optymalnym rozwiązaniem. Innymi słowy przyjmuje się, że jednostka potrafi uszeregować możliwe wybory od najlepszego do najgorszego. Mówiąc jeszcze inaczej, podmioty, oceniając dostępne im alternatywy, wybierają te, co do których żywią przekonanie, że najlepiej posłużą im do osiągnięcia zamierzonych celów. W kontekście tej przesłanki racjonalności uznać należy, że wobec braku zagwarantowanych ustawowo alternatyw zachowania się dłużnik racjonalny wybrałby opcję

skich praw majątkowych w świetle ekonomicznej analizy prawa, <https://sip.lex.pl/#/monograph/369283205/8?keyword=cywilnoprawna%20ochrona%20autorskich%20praw%20maj%C4%85tkowych%20w%20C5%9Bwietle%20ekonomicznej%20analizy%20prawa&toHit=1&cm=SREST>. Założenie to pozwala na zaakcentowanie głównych cech opisywanego i roztrząsanego zjawiska, pomijając przy tym pozostałe problemy, które z perspektywy omawianego problemu jawią się albo jako przypadkowe, albo jako zakłócające badane zjawisko czy też jako nieistotne z punktu widzenia wyjaśniania kontekstu prawnego.

²⁴ Por. A. Marciniak, *Sądowe postępowanie egzekucyjne*, Warszawa 2013, s. 155. Na marginesie jedynie należy dodać, że koszty egzekucji powinny być egzekwowane zgodnie z zasadą celowości, czyli dłużnik ponosi koszty egzekucji, ale tylko w zakresie kosztów, które są zarazem niezbędne i celowe, a zatem wprost zmierzają do wyegzekwowania konkretnego świadczenia: O. Marcewicz, *komentarz do art. 770 k.p.c.*, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany*, t. 2. *Art. 730–1217*, red. A. Jakubecki, <https://sip.lex.pl/#/commentary/587743412/595022/jakubecki-andrzej-red-kodeks-postepowania-cywilnego-komentarz-aktualizowany-tom-ii-art-730-1217?cm=URELATIONS>.

²⁵ T. Michalczyk, *Zachowania społeczne a sfera racjonalnych wyborów — aspekt komunikacji społecznej*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie” 2004, z. 13, s. 277.

znoszenia egzekucji²⁶. Słusznie skonstatował więc Trybunał Konstytucyjny, że analizując espomnianą regulację prawną:

można wręcz uznać, że ustawodawca nakłada swoistą sankcję na dłużnika, który — choć z opóźnieniem — jednak wywiązuje się ze swych zobowiązań. O ile bowiem opłata stosunkowa mogłaby być poczytywana za swoistą „karę finansową”, nakładaną na dłużnika, po przeprowadzeniu skutecznej egzekucji z jego majątku, o tyle ta sama opłata nakładana na niego, gdy już dobrowolnie uregulował swe zobowiązania (w związku z czym wierzyciel wniósł o umorzenie postępowania), staje się *sui generis* sankcją za zachowanie pożądane i zgodne z wymogami prawa oraz interesem wierzyciela²⁷.

Zasadnicza zmiana regulacji²⁸ nastąpiła dopiero w roku 2007²⁹. Ustawodawca oprócz istniejącego wcześniej progu opłaty stosunkowej w wysokości 15% wyegzekwowanego świadczenia wprowadził dodatkowe dwa pułapy:

- a) 8% wartości wyegzekwowanego świadczenia wskutek skierowania egzekucji do wierzytelności z rachunku bankowego lub wynagrodzenia za pracę,
- b) 5% wartości świadczenia pozostałego do wyegzekwowania w przypadku umorzenia postępowania na wniosek wierzyciela³⁰.

Pierwsze z rozwiązań prawnych cechowało się niewątpliwie ekonomiką postępowania w ujęciu uniwersalnym. Przyczyną miarkowania wysokości opłaty stosunkowej z 15% na 8% był bowiem niższy nakład pracy komornika jako podmiotu egzekwującego należność. Natomiast charakteryzowało się próbą zapewnienia ekonomiki postępowania w ujęciu lokalnym, to jest jednostkowym, na podstawie teorii racjonalnego wyboru. Owcześnie nowe rozwiązania prawne gwarantowały dłużnikowi różnego rodzaju alternatywy decyzyjne: po pierwsze, mógł on dalej zachować bierną postawę, godząc się na znoszenie egzekucji komorniczej; po drugie, mógł, mimo zawisłości postępowania egzekucyjnego, dokonać czynności o skutku materialnoprawnym, a więc dobrowolnie spełnić świadczenie do rąk wierzyciela z pominięciem komornika³¹, licząc na umorzenie postępowania na wniosek, a tym samym obniżenie progu opłaty stosunkowej do 5%.

²⁶ Zakładając oczywiście, że pewien odsetek przypadków będzie charakteryzował się sądem formułowanym jako odstępstwo od wzorca rozumowania, skutkującym popełnianiem błędów określonego rodzaju, na przykład kierowanie się ograniczonym własnym interesem.

²⁷ Wyrok TK z dnia 17 maja 2005 roku, sygn. P 6/04, OTK ZU 2005, seria A, nr 5, poz. 50.

²⁸ Wcześniejsze zmiany, zdaniem autora, nie były relewantne z punktu widzenia efektywności prawa.

²⁹ Nowelizacja w drodze ustawy z dnia 24 maja 2007 roku o zmianie ustawy o komornikach sądowych i egzekucji oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2007 r. Nr 769, poz. 112).

³⁰ Zaznaczyć należy, że omawiana zmiana zakładała także pułap 5% opłaty przy umorzeniu na podstawie art. 823 k.p.c. Rozwiązanie to zostało jednak wyłączone z zakresu przedmiotowego pracy.

³¹ Za: Z. Knypl, *Opłaty stosunkowe w egzekucji świadczeń pieniężnych*, <https://sip.lex.pl/#/monograph/369239748/197189?keyword=op%C5%82aty%20stosunkowe%20w%20egzekucji%20%C5%9Bwiadcze%C5%84%20pieni%C4%99%C5%BCnych&tocHit=1&cm=SREST>.

Tego typu rozumienie normy zawartej w art. 49 ust.2 u.k.s.e.³², to znaczy premiowanie dłużnika obniżeniem opłaty stosunkowej do 5% w chwili spłaty zadłużenia bezpośrednio do rąk wierzyciela, było jak najbardziej uzasadnione. Znajduje to potwierdzenie zarówno w orzecznictwie Sądu Najwyższego³³, jak i stanowisku ustawodawcy wyrażonym w uzasadnieniu projektu ustawy nowelizującej³⁴. Co istotne z punktu widzenia ekonomicznej analizy tej regulacji — sam ustawodawca w motywach przytoczonych we wspomnianym uzasadnieniu wskazywał na konieczność wprowadzenia instrumentów sprzyjających poprawie efektywności skuteczności egzekucji (chodzi o wprowadzenie między innymi kilku progów opłat stosunkowych), w tym mechanizmów zachęty dla dłużnika do szybszego i dobrowolnego spełnienia egzekwowanego obowiązku, premiowanych zmniejszeniem opłaty w razie dobrowolnego zaspokojenia wierzyciela w toku egzekucji.

Tak ukształtowana regulacja prawna niewątpliwie zwiększała w pewnym stopniu efektywność prawa w zakresie postępowania egzekucyjnego. Ustawodawca zastosował bowiem najlepsze jego zdaniem rozwiązanie, kierując się dyrektywą techniczną opartą na wskazaniach socjotechnicznych polityki prawa. Nie ulega jednak wątpliwości, że takiej metodzie regulacji nie można nadać przymiotu optymalnego rozwiązania prawnego, to jest takiego rozwiązania, które w stopniu maksymalnym realizuje postulat prawa efektywnego. Sama pogłębiona analiza warstwy literalnej przepisu sugeruje już nieuprawnioną dychotomię sytuacji dłużnika, który dobrowolnie spełni świadczenie po otrzymaniu zawiadomienia o wszczęciu egzekucji, w zależności od tego, do czyich rąk spełni świadczenie — komornika czy wierzyciela. Jeśli dłużnik spłaciłby dług bezpośrednio do rąk wierzyciela, zastosowanie znalazłaby, co do zasady, regulacja zawarta w art. 49 ust. 2 u.k.s.e., to jest komornik pobrałby opłatę stosunkową w wysokości 5% wartości świadczenia pozostałego do wyegzekwowania³⁵. Podczas gdy przy zmianie podmiotu, do którego rąk nastąpić miałyby zapłata świadczenia pieniężnego — z wierzyciela na komornika, swoista ulga w postaci obniżenia opłaty stosunkowej by nie przysługiwała. Wniosek ten jest o tyle relevantny, że w wypadku opisanych sytuacji

³² Art. 49 ust. 2 u.k.s.e.: „w sprawach o egzekucję świadczeń pieniężnych w przypadku umorzenia postępowania egzekucyjnego na wniosek wierzyciela oraz na podstawie art. 824 § 1 pkt 4 ustawy z dnia 17 listopada 1964 roku — Kodeks postępowania cywilnego komornik pobiera od dłużnika opłatę stosunkową w wysokości 5% wartości świadczenia pozostałego do wyegzekwowania, jednak nie niższej niż 1/20 i nie wyższej niż dziesięciokrotna wysokość przeciętnego wynagrodzenia miesięcznego. Jednakże, w razie umorzenia postępowania egzekucyjnego na wniosek wierzyciela zgłoszony przed doręczeniem dłużnikowi zawiadomienia o wszczęciu egzekucji, komornik pobiera od dłużnika opłatę stosunkową w wysokości 1/20 przeciętnego wynagrodzenia miesięcznego”.

³³ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 12 lutego 2009 roku, III CZP 142/08, <https://sip.lex.pl/#/jurisprudence/520571781/1?directHit=true&directHitQuery=III%20CZP%20142~2F08>.

³⁴ Sejm V kadencji, druk nr 1287.

³⁵ Pod warunkiem złożenia przez wierzyciela wniosku o umorzenie postępowania egzekucyjnego.

wskazać można immanentną cechę zachowania dłużnika, jaką jest dobrowolność. Ponadto wskazane stany faktyczne wykazują także wiele innych podobieństw, zarówno w sferze jakościowej, jak i ilościowej. Stąd też słusznie stwierdził Trybunał Konstytucyjny po latach (bo dopiero w roku 2017), że omawiana część regulacji jest niekonstytucyjna z powodu naruszenia art. 32 Konstytucji RP³⁶.

Dodatkowo, analizując oba rozwiązania na kanwie rozważań ekonomicznych, stwierdzić należy, iż sytuacja optymalna dla dłużnika, to znaczy jak największy zysk przy jak najmniejszym nakładzie, czy też mówiąc inaczej: najskuteczniejsza minimalizacja kosztów, nastąpiłaby nie przy wykorzystaniu współdziałania podmiotu wyspecjalizowanego w egzekucji — komornika, lecz z celowym jego pominięciem. Taki stan rzeczy jest więc zaprzeczeniem tezy doskonałości prawodawcy, albowiem kierując się postulatem zwiększenia efektywności prawa, ustawodawca skupił się jedynie na wycinku sfery oddziaływania nowej regulacji na zachowanie zainteresowanych podmiotów, doprowadzając do tego, że dłużnicy mogą dokonywać wyborów niezgodnych z interesem ogólnym.

Opłata stosunkowa w art. 27–29 ustawy o kosztach komorniczych

Wobec piętrzących się wątpliwości interpretacyjnych dotyczących naliczania opłat stosunkowych³⁷ ustawodawca zdecydował się na zmianę regulacji w tym zakresie, tworząc bardziej kazuistyczne unormowania. Po pierwsze, zmienił procent opłaty stosunkowej z 15 na 10% wartości wyegzekwowanego świadczenia, co niewątpliwie samo w sobie jest pozytywne dla dłużników objętych przymusem egzekucyjnym. Po drugie, wprowadził regulację premiującą dłużników, którzy w terminie miesiąca od otrzymania zawiadomienia o wszczęciu postępowania egzekucyjnego wpłacą do rąk komornika — nie wierzyciela — egzekwowane świadczenie, przez „bonifikatową” wysokość opłaty stosunkowej równą 3% wartości wyegzekwowanego w ten sposób świadczenia. Po trzecie, ustawodawca przesądził preferowany przez siebie stan rzeczy, to jest spłatę do rąk komornika jako podmiotu wyspecjalizowanego w postępowaniu egzekucyjnym³⁸, tworząc

³⁶ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 28 czerwca 2017 roku, P 63/14, <https://sip.lex.pl/#/jurisprudence/522403730/1?directHit=true&directHitQuery=P%2063~2F14>.

³⁷ Por. uchwała SN z dnia 29 października 2009 roku, sygn. III CZP 82/09, <https://sip.lex.pl/#/jurisprudence/520616689/1?directHit=true&directHitQuery=III%20CZP%2082~2F09>; postanowienie Sądu Rejonowego dla Warszawy-Mokotowa w Warszawie z dnia 22 marca 2016 roku, sygn. II Co 21/16, <https://sip.lex.pl/#/jurisprudence/522337443/1?directHit=true&directHitQuery=II%20Co%2021~2F16>; odmiennie: M. Biezuński, P. Biezuński, komentarz do art. 49, *Ustawa o komornikach sądowych i egzekucji. Komentarz*, uwaga nr 7, <https://sip.lex.pl/#/commentary/587295802/93242/biezunski-mariusz-biezunski-pawel-ustawa-o-komornikach-sadowych-i-egzekucji-komentarz-wyd-ii?cm=URELATIONS>.

³⁸ Jest to bardzo dobry przykład podejścia behawioralnego w kwestii możliwości ingerencji prawodawcy w sferę działań i wyborów adresatów norm prawnych — prawodawca, stanowiąc normy prawne, może w taki sposób wpłynąć na decyzje podmiotów, aby eliminować negatywne

regulację zakładającą, że spłata świadczenia bezpośrednio do rąk wierzyciela wiązać się będzie z naliczeniem albo 10% opłaty stosunkowej — w wypadku spłaty po upływie miesiąca od dnia doręczenia dłużnikowi zawiadomienia o wszczęciu egzekucji, albo 5% opłaty stosunkowej — w wypadku spłaty przed upływem miesięcznego terminu.

Regulację uformowaną w ten sposób należy ocenić z punktu widzenia narzędzi ekonomicznej analizy prawa za prawidłową, spełniającą w dużej mierze standardy prawa efektywnego. Bez wątpienia ustawodawca zagwarantował dłużnikowi alternatywy decyzyjne. W obliczu tak zaproponowanych wariantów dłużnik jako podmiot racjonalny oraz w zgodzie z teorią kosztów³⁹ jest w stanie wybrać rozwiązanie najbardziej korzystne, optymalne, to znaczy umożliwiające osiągnięcie celów⁴⁰ podmiotu (tu dłużnika) w stopniu maksymalnym. Warto też zauważyć, że opisana ingerencja prawodawcy wpisuje się w nurt teorii sterowania wyborami adresatów ustanawianych norm prawnych bez konieczności pozbawiania ich wolności wyboru⁴¹.

Wydaje się więc, że podejście zaproponowane przez ustawodawcę w ustawie o kosztach komorniczych można uznać za spełniające przesłanki podejścia behawioralnego do opłaty stosunkowej traktowanej analogicznie do cen na rynku. Realizacja ujęcia behawioralnego ma znaczne szanse transponowania na zwiększoną efektywność spłaty zobowiązań dochodzonych w toku egzekucji komorniczej.

Zakończenie

Przeprowadzona analiza zmian legislacyjnych potwierdza, że badanie zjawiska dobrowolnej spłaty dłużnika w trakcie postępowania egzekucyjnego a kwestia wysokości opłaty stosunkowej mogą być badane z wykorzystaniem narzędzi ekonomicznej analizy prawa (w tym behawioralnej ekonomicznej analizy prawa). Oczywiście jest, że wykorzystując narzędzia i teorie ekonomiczne do badania określonych zjawisk, w tym przypadku wpływu wysokości opłaty stosunkowej na zachowanie dłużnika polegające na dobrowolnej spłacie świadczenia, należy posłużyć się pewnego rodzaju idealizacją czy uproszczeniem, wykluczając przez to pewne zmienne, a standaryzując inne. W tym kontekście celowe jest posłużenie się teorią o racjonalności wyborów człowieka, w której racjonalności nadaje się raczej charakter obiektywny, uśredniony aniżeli onnipotentny. Teza o pełnej wiedzy podmiotów uczestniczących w obrocie, jakkolwiek byłaby pożyteczna do badania zjawiska, nie jest jednak warunkiem *sine qua non* ekonomicznej analizy

skutki błędnych wyborów (tu: spłata z pominięciem komornika). Zob. M. Małecka, *Behawioralna ekonomiczna analiza prawa — założenia, zastosowania, kontrowersje*, www.pseap.org/wp-content/uploads/2012/11/pseapivseminarium2mat.doc (dostęp: 11.03.2021).

³⁹ M. Tenenbaum, *op.cit.*

⁴⁰ Tu minimalizacji strat.

⁴¹ Zgodnie z tezą głoszoną przez zwolenników stanowiska *libertarian paternalism*.

prawa. Twierdzi się bowiem, że racjonalność wyborów w ujęciu ekonomicznym oznacza „obiektywną, lecz niekoniecznie świadomą możliwość wyboru środków zmierzających do realizacji celów, które człowiek przed sobą stawia”⁴².

Podsumowując, analiza kształtowania wysokości opłat stosunkowych w egzekucji komorniczej w ujęciu rozwojowym pozwala na wysunięcie wniosku końcowego, że ustawodawca, zauważając niedoskonałość pewnych regulacji prawnych, kreując nowe rozwiązania prawne oparte na *law & economics* w ujęciu pozytywnym, kieruje się między innymi, a może nawet przede wszystkim, potrzebą zapewnienia optymalizacji ekonomicznej określonej instytucji prawnej, co należy uznać za efekt społecznie pożądany, zgodny z interesem ogólnym.

Bibliografia

Literatura przedmiotu

- Balcerowicz L., *Prawo a ekonomia*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 68, 2006, nr 2, s. 87–93.
- Biezuński M., Biezuński P., *Ustawa o komornikach sądowych i egzekucji. Komentarz*, art. 49, LEX 2010.
- Brzeziński M., Gorynia M., Hockuba Z., *Ekonomia a inne nauki społeczne na początku XXI w. Między imperializmem a kooperacją*, „Ekonomista” 2008, nr 2, s. 201–232.
- Cooter R., Ulen T., *Ekonomiczna analiza prawa*, Warszawa 2009.
- Jolls C., Sunstein C., Thaler R., *A behavioral approach to law and economics*, „Stanford Law Review” 50, 1998.
- Knypl Z., *Opłaty stosunkowe w egzekucji świadczeń pieniężnych*, Currenda 2010.
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany*, t. 2. Art. 730–1217, red. A. Jakubecki, LEX 2019.
- Małecka M., *Behawioralna ekonomiczna analiza prawa — założenia, zastosowania, kontrowersje*, www.pseap.org/wp-content/uploads/2012/11/pseapivseminarium2mat.doc.
- Małecka M., *O behawioralnym podejściu do badania prawa, paradoksy, do którego prowadzi i sposobie jego przezwyciężenia*, „Nauka i Szkolnictwo Wyższe” 2013, nr 1 (41), s. 29–42.
- Marciniak A., *Sądowe postępowanie egzekucyjne*, Warszawa 2013.
- Michalczyk T., *Zachowania społeczne a sfera racjonalnych wyborów — aspekt komunikacji społecznej*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie” 2004, z. 13, s. 275–284.
- Nowak-Gruca A., *Cywilnoprawna ochrona autorskich praw majątkowych w świetle ekonomicznej analizy prawa*, LEX 2013.
- Olender M., *Law and Economics — ekonomiczna analiza prawa*, „Edukacja Prawnicza” 2005, nr 4.
- Pomaskow J., *Ekonomiczna analiza prawa — alternatywa dla głównego nurtu ekonomii*, „Współczesne Problemy Ekonomiczne” 2015, nr 11, s. 209–216.
- Skoczylas D., *Ekonomiczna analiza prawa konstytucyjnego a funkcjonowanie organów władzy państwowej*, „Zeszyt Studencki Kół Naukowych Wydziału Prawa i Administracji UAM” 2017, nr 7, s. 197–211.
- Sobota A., *Ekonomiczna analiza ograniczenia rozprawy w postępowaniu cywilnym*, „Forum Prawnicze” 2014, nr 3 (23), s. 38–45.

⁴² R.T. Stroiński, *Ekonomiczna analiza prawa, czyli w poszukiwaniu efektywności*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2002, z. 3, s. 556.

- Sosnowska H., *Konkurencja i kooperacja. Teoria gier w ekonomii i naukach społecznych*, Warszawa 2004.
- Stelmach J., Brożek B., Załuski W., *Dziesięć wykładów o ekonomii prawa*, Warszawa 2007.
- Stroiński R.T., *Ekonomiczna analiza prawa, czyli w poszukiwaniu efektywności*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2002, z. 3.
- Tenenbaum M., *Instytucja zadatku w polskim prawie cywilnym*, Warszawa 2008.
- Wawrzyniak A., *Zmiana paradygmatu homo oeconomicus w naukach o zarządzaniu*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 2015, nr 233, s. 46–55.
- Wybrane zagadnienia egzekucji sądowej*, red. D. Olczak-Dąbrowska, Warszawa 2016.
- Zembrzusi T., *Sądowe miarkowanie opłaty egzekucyjnej*, „Polski Proces Cywilny” 2016, nr 3, LEX.

Orzecznictwo

- Postanowienie Sądu Rejonowego dla Warszawy-Mokotowa w Warszawie z dnia 22 marca 2016 roku, II Co 21/16, LEX nr 2243747.
- Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 12 lutego 2009 roku, III CZP 142/08, LEX nr 478085.
- Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 29 października 2009 roku, III CZP 82/09, LEX nr 522993.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 17 maja 2005 roku, P 6/04, OTK ZU 2005, seria A, nr 5, poz. 50.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 28 czerwca 2017 roku, P 63/14, LEX nr 2310034.